

Tėvų žinios ir požiūris į vaikų imunizaciją

Elena Čiutienė

Klaipėdos universitetas

Santrauka. Šiuo metu pasaulyje vyksta didžiulis imunizacijos protrūkis, tačiau vaikų skiepavimo aprėptys mažėja net ir išsivysčiusiose šalyse. Tyrimai rodo, kad įtakos imunizacijai gali turėti tėvų išsilavinimas, gyvenamoji vieta, finansinė padėtis ir amžius. Be to, mokslininkai teigia, kad privačiose švietimo įstaigose gali būti didesnis nepaskiepytų vaikų skaičius nei valstybinėse, o su vakcinų prieinamumu susiję veiksniai gali daryti įtaką skiepavimo aprėptims. Todėl svarbu ištirti situaciją Lietuvoje ir ypač apskrityse, kur imunizacijos aprėptys mažėja, pavyzdžiui, Kauno apskrityje. Atliktame tyrime dalyvavo 387 respondentai (tėvai), kurių vaikai lankė vieną iš 10 ikimokyklinio ugdymo įstaigų. Tiriamiesiems mažiausiai žinoma buvo B tipo *Haemophilus influenzae* (Hib) infekcijos vakcina, o daugiausiai žinoma kokliušo, difterijos, stabligės vakcina ir tymų, epideminio parotito, raudonukės vakcina. Dauguma apklaustųjų teigė nežinantis skiepavimo tvarkaraščio, o iš teigiančiųjų, kad jį žino, pusė negalėjo įvardyti nė vieno skiepavimo laiko. Didžioji dalis tyrime dalyvavusių tėvų rinkosi skiepyti vaikus visomis valstybės kompensuojamomis vakcinomis, o dažniausia neskiepavimo priežastimi nurodė šalutinių reakcijų baimę. Per tyrimą pastebėtas ryšys tarp valstybės kompensuojamų skiepų atsisakymo ir privataus darželio lankymo. Nors tėvų žinios apie imunizaciją buvo silpnos, tačiau požiūris išliko palankus. Imunizacijos paslaugų prieinamumo situaciją respondentai vertino teigiamai. Tačiau respondentų lytis, išsilavinimas ir gaunamos šeimos mėnesio pajamos buvo statistiškai reikšmingos tirtųjų žinioms apie vakcinaciją. O asmenys, atsisakantys skiepyti savo vaikus valstybės kompensuojamomis vakcinomis, pasižymėjo prastesnėmis žiniomis ir požiūriu į imunizaciją, be to, blogiau vertino imunizacijos paslaugų prieinamumą.

Reikšminiai žodžiai: imunizacija, vakcinacija, priežastys nevakcinuoti, tėvų žinios, tėvų nuomonė.

Parental Knowledge and Attitudes Towards Childhood Immunization

Abstract. Currently, there is a significant outbreak of immunization worldwide. However, coverage of vaccination of children is declining, even in developed countries. As studies show, educational background of parents, their place of residence (city or village), financial situation and age may have an effect over immunization. In addition, according to researchers, the number of unvaccinated children in private educational institutions may be higher than in public ones, and factors related to the availability of vaccines may have an effect over vaccination coverage. It is therefore important to analyse the situation in Lithuania and especially in regions where coverage of immunization is declining. 387 respondents from 10 pre-school institutions took part in the study. *Haemophilus influenzae* type b (Hib) Vaccine was the least known to the participants in the study. Meanwhile, vaccines against pertussis, diphtheria, tetanus, and measles, mumps, rubella are the most known. The respondents are also the least aware of the use of vaccines to prevent mumps and *Haemophilus influenzae* type B infection. The majority of respondents said they do not know the vaccination schedule, and half of those respondents who said they know it could not identify a single time of vaccination. Most of the parents who participated in the study yet choose to vaccinate their children with all state-reimbursed vaccines, and fear of side effects is identified as the most common reason for the decision not to vaccinate children. The study revealed an important link between the refusal from being vaccinated with state-reimbursed vaccines and attendance of private kindergarten. Although parents have little knowledge about immunization, their attitude, however, remains favourable. The respondents have a welcoming opinion about the situation regarding the availability of immunization services, and this should not affect the choice to refuse from immunization. However, the gender, educational background of the respondents and the monthly income received by the family had a statistically significant effect on the knowledge of the persons who participated in the study about vaccination. And persons who refuse to vaccinate their children with state-reimbursed vaccines have poorer knowledge of and are characterized by inferior attitude towards immunization, and, in addition, they have worse opinion about availability of immunization services.

Keywords: immunization, vaccination, causes not to vaccinate, parents knowledge, parents opinion.

Įvadas

Imunizacija yra svarbi apsaugant žmoniją nuo užkrečiamųjų ligų, o vakcinų kūrimas yra vienas didžiausių medicinos laimėjimų pasaulyje. Be to, lyginant su kitomis medicininėmis intervencijomis, imunizacija yra veiksmingiausias būdas išvengti infekcinių ligų [1].

Tyrimo aktualumas. Šiuo metu pasaulyje vyksta didžiulis imunizacijos proveržis, kuriamos vis naujos vakcinos ir visomis jėgomis stengiamasi sumažinti imunizacijos atskirtį tarp ekonomiškai stiprių ir nepakankamai pasiturinčių šalių [2]. Nustatyta, kad norint pasiekti reikšmingų rezultatų, būtina paskiepyti mažiausiai 90 proc. visų vaikų populiacijos. Tačiau šio tikslo vis dar nepasiekė daugelis besivystančių šalių. Pasauliniu mastu maždaug 21,8 mln. tinkamų skiepyti vaikų negauna 3 difterijos, stabligės ir kokliušo vakcinos (DTP3) dozių, iš jų 9,6 mln. (44 proc.) pradeda DPT 3 dozių seriją, tačiau jos nebaigia [3].

Tyrimo naujumas. Nepakankamą vaikų skiepijimą išsivysčiusiose šalyse dažnai lemia mažėjantis pasitikėjimas skiepais. Lietuvos visuomenė abejoja skiepijimo nauda ir baiminasi galimo šalutinio poveikio [4]. Pakistane atliktu tyrimu nustatyta, kad dažniausiai vaikai nevakcinuojami, nes nežinoma apie vakcinų poveikį, bijoma šalutinių reakcijų, tėvai neturi pakankamai laiko arba yra per tolimas atstumas nuvežti vaiką paskiepyti. Vakcinacijos atsisakymo priežasčių gali būti daug, pradedant tėvų žinių stoka ir baigiant vakcinų trūkumu kai kuriuose sveikatos priežiūros centruose [2]. Todėl svarbu ištirti situaciją Lietuvoje ir ieškoti galimų problemos sprendimo būdų.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti tėvų žinias ir požiūrį į vaikų imunizaciją.

Tyrimo metodai. Tyrime naudojama kiekybinis tyrimo metodas ir mokslinės literatūros analizė. Kiekybinis tyrimo metodas, per kurį pasitelkiamos statistinės analizės arba matematinės skaičiavimo technikos, pasirinktas dėl keleto priežasčių. Tyrimo tikslas susijęs su tėvų žinių įvertinimu, kurį tiksliausia atlikti matematiniais skaičiavimais. Struktūrizuota anketinė apklausa leidžia greitai ir patogiai atskleisti tėvų požiūrį ir žinias bei išvadas palyginti su užsienyje atliktais tyrimais. Tuo remiantis galima ištirti gana didelį respondentų skaičių ir išsiaiškinti tikslesnius duomenis. Statistinės antrinių duomenų analizės metodu atskleidžiamos tėvų žinios ir požiūris į imunizaciją bei palyginti respondentų atsakymai, ieškant statistiškai reikšmingų skirtumų tarp tėvų sociodemografinių faktorių, žinių ir požiūrio į imunizaciją. Gautus duomenis bus galima panaudoti patarimuose ir rekomendacijose. Duomenims pateikti naudotas „MS Word 2016“, o lentelėms ir diagramoms sudaryti naudojamas grafinis duomenų vaizdas „MS Excel 2016“ ir „SPSS“ programomis.

Literatūros analizė atlikta naudojantis Klaipėdos universiteto bibliotekos informaciniais ištekliais ir prenumeruojamosiomis duomenų bazėmis („EBSCO“, „PubMed“). Ieškant literatūros duomenų bazėse, buvo pasitelkti reikšminiai žodžiai: imunizacija, vakcinacija, skiepai, priežastys nevakcinuoti, žinios, nuomonė.

Tyrimo imtis sudaryta atsitiktinės grupinės imties metodu. Populiacija tyrime apibrėžiama kaip tėvai, vedantys savo vaikus į ikimokyklinio ugdymo įstaigas Kauno mieste ir rajone. Per tyrimą buvo sudarytas tikslus ikimokyklinio ugdymo įstaigų sąrašas, o kiekviena ikimokyklinio ugdymo įstaiga laikoma atskira grupe (klasteriu). Iš ikimokyklinio ugdymo įstaigų sąrašo atsitiktiniu būdu buvo išrinkta 10 tyrime sutikusių dalyvauti įstaigų. Buvo apklausiami visi tėvai, tuo metu vedantys savo vaikus į atrinktas įstaigas ir sutikę dalyvauti tyrime. Naudojantis Paniotto formule buvo apskaičiuota, jog norint gauti statistiškai patikimus duomenis reikia apklausti mažiausiai 382 tėvus.

Tyrimo duomenims rinkti naudojama struktūrizuota anketa. Naudoti ir pritaikyti Lietuvai anketą buvo gautas leidimas iš anketos autorės A. Negussie. Anketa versta iš anglų kalbos naudojantis atgalinio vertimo technika ir atliktas bandomasis tyrimas su naujuoju anketos variantu, kad būtų galima validuoti ir naudoti tyrimui pritaikytą anketą.

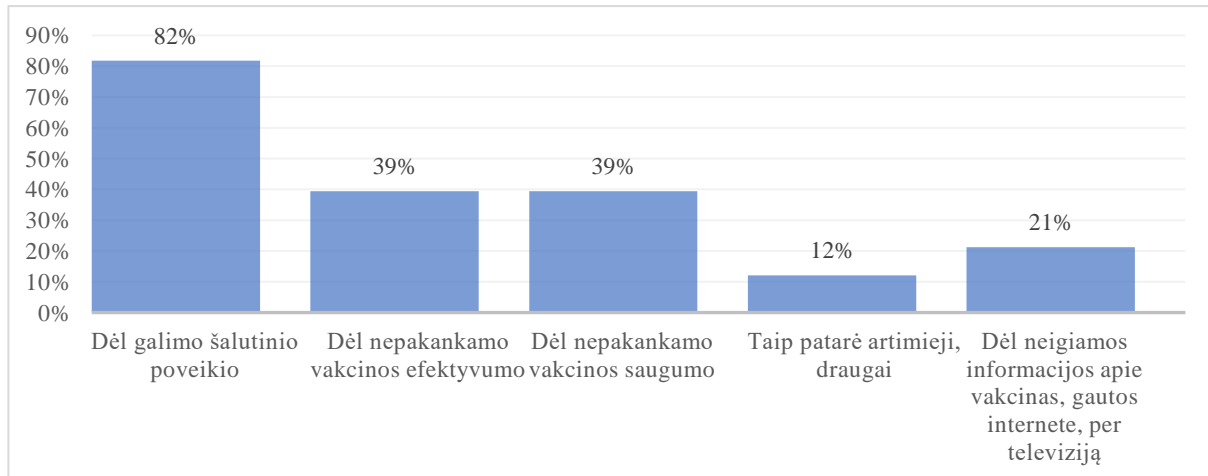
Siekiant nepažeisti tyrimo etikos principų, kreiptasi į Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto Slaugos katedros Etikos komisiją dėl leidimo atlikti tyrimą. Etikos komisijai pritarus, kreiptasi į ikimokyklinio ugdymo įstaigų administraciją ir gavus jų raštišką sutikimą buvo pradėtas atlikti tyrimas.

Per tyrimą buvo naudojami autonomiškumo, privatumo, konfidencialumo ir nepakenkimo principai. Išlaidos pusiausvyra tarp noro gauti informaciją ir respondentų saugos.

Tyrimo rezultatai. Tyrime dalyvavo 387 respondentai iš 10 ikimokyklinio ugdymo įstaigų. Dalyvauti tyrime galėjo vienas iš tėvų, vedančių savo vaikus į atsitiktinai atrinktas įstaigas. Buvo išdalytos 455 anketos, anketų grįžtamumas – 85 proc. Trys ikimokyklinio ugdymo įstaigos pildė internetinį anketos variantą. Surinkus visas anketas, buvo dar kartą patikrintas naudoto klausimyno patikimumo rodiklis Kronbacho alfa, kuris buvo lygus 0,726 ir patvirtino anketos suderinamumą.

Didžioji dalis respondentų, dalyvavusių tyrime, rinkosi skiepyti vaikus visomis valstybės kompensuojamomis vakcinomis: 354 (91,5 proc.). Tačiau 33 respondentai (8,5 proc.) atsisakė vakcinacijos, o tai yra gerokai daugiau nei Pasaulio sveikatos organizacijos siekiama 5 proc. riba. 81,8 proc. atsisakiusiųjų priežastimi pasirinko

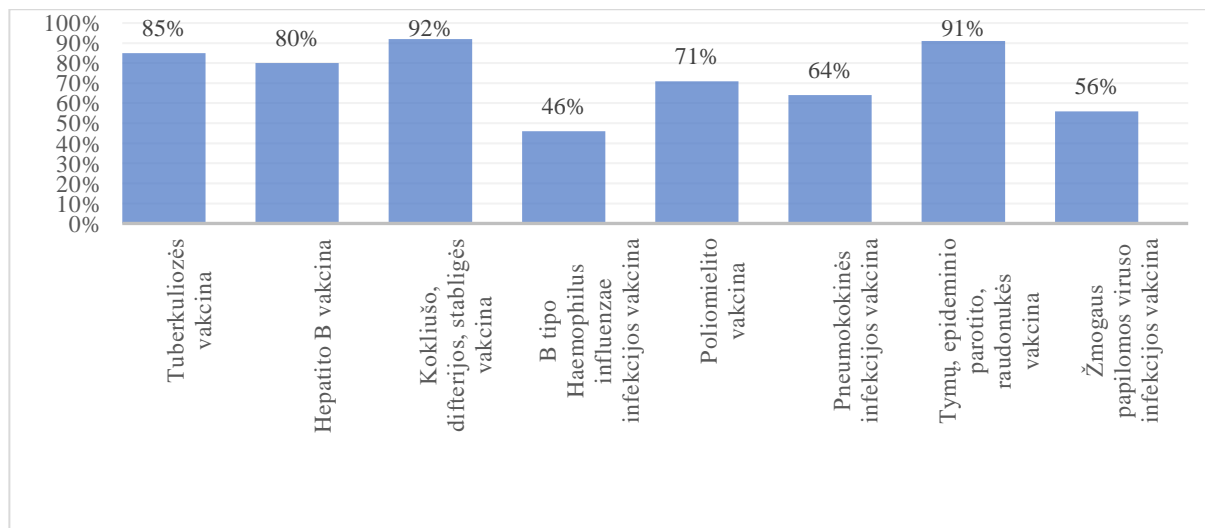
galimą šalutinį poveikį, kiek mažiau, po 39,4 proc., nurodė nepakankamą vakcinų saugumą ir efektyvumą ir tik keletas respondentų klausė artimųjų, draugų patarimų (12,1 proc.) ar dėl neigiamos informacijos apie vakcinas, gautos internete ir per televiziją (21,2 proc.) (1 pav.).



1 pav. Priežastys, dėl kurių tėvai atsisako valstybės kompensuojamų skiepijimų

Tyrimo rezultatai patvirtina teiginį, jog tarp skirtingo ugdymo tipo įstaigas lankančių vaikų skiepijimo ir skiepijimo atsisakymo yra statistiškai reikšmingas ryšys ($p = 0,002$). Dauguma vaikų, lankiusių valstybinį darželį, buvo paskiepyti visomis valstybės kompensuojamomis vakcinomis (92,7 proc.). Didelė dalis vaikų (24,1 proc.), lankiusių privačią ugdymo įstaigą, nebuvo skiepyti visomis valstybės kompensuojamomis vakcinomis (Chi kvadratas = 9,794; $p = 0,002$).

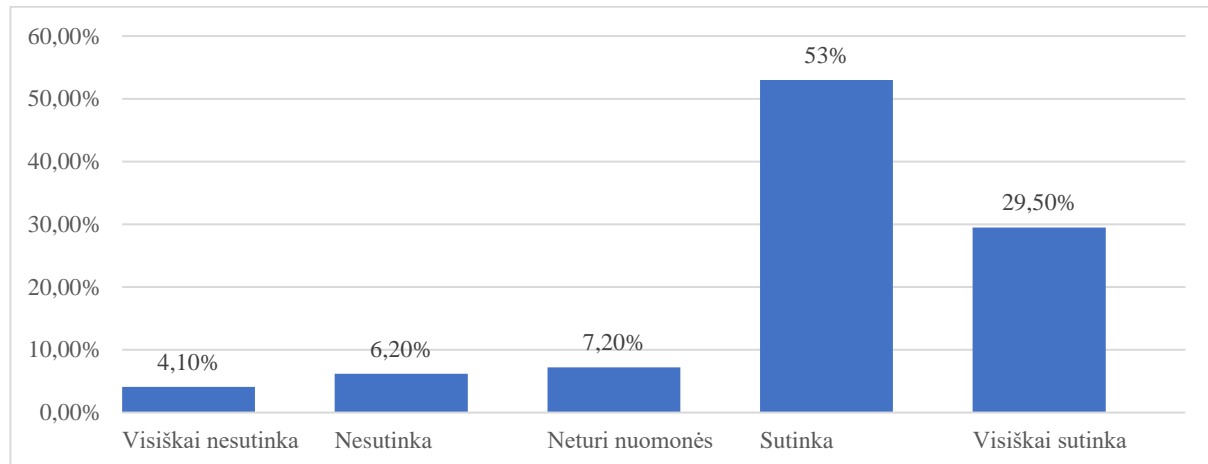
Dauguma tyrime dalyvavusių tėvų žinojo daugelį valstybės kompensuojamų vakcinų. Vienintelę B tipo *Haemophilus influenzae* infekcijos vakciną žinojo mažiau nei pusė apklaustųjų – 176 (45,5 proc.). O daugiausiai 354 (91,5 proc.) apklaustieji žinojo kokliušo, difterijos, stabligės vakciną ir 351 (90,7 proc.) tymų, epideminio parotito, raudonukės vakciną. Kiek mažiau respondentų teigė žinantys tuberkuliozės (85,5 proc.), hepatito B (79,8 proc.), poliomieliito (70,5 proc.) ir žmogaus papilomos viruso (55,8 proc.) infekcijos vakcinas (2 pav.).



2 pav. Respondentų žinomos vakcinos

Daugiausiai (126) dalyvavusių tyrime respondentų žinojo visas 8 išvardytas vakcinas, kiek mažiau, 67 respondentai, žinojo 5 vakcinas, 51 respondentas – 7, 46 respondentai – 6, 44 respondentai – 4, 21 respondentas – 3 ir po 14 respondentų 1 ar 2 vakcinas.

Tačiau didžioji dalis (82,5 proc.) respondentų sutiko su teiginiu, kad vaikų skiepijimas gali užkirsti kelią ligai. Beveik penktadalis (17,5 proc.) apklaustųjų nesutiko arba neturėjo nuomonės šiuo klausimu (3 pav.).



3 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal požiūrį, ar vaikų skiepijimas gali užkirsti kelią ligai

Siekiant tiksliau įvertinti tėvų žinias, požiūrį į vakcinas ir į vakcinų prieinamumą, buvo sudarytos trys klausimų grupės, iš kurių atsakymų išvesti žinių, požiūrio ir prieinamumo koeficientai. Remiantis tėvų atsakymais, galima daryti prielaidą, kad nors respondentų žinių rodiklis (5,45) buvo silpnas, tačiau požiūrio koeficientas (7,7) išliko geras, kaip ir paslaugų prieinamumo vertinimas – 8,4 (1 lentelė).

1 lentelė. Tiriamieji reiškiniai – tėvų žinios ir požiūris į vaikų imunizaciją bei imunizacijos paslaugų prieinamumo vertinimas

	Mažiausia reikšmė	Didžiausia reikšmė	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Žinios apie imunizaciją	0	10	5,45	2,15
Požiūris į vakcinaciją	0	10	7,7	1,62
Imunizacijos paslaugų prieinamumo vertinimas	0	10	8,4	1,04

Tyrimo rezultatų aptarimas. Panašiai kaip ir JAV atliktame tyrime, nors dauguma tirtųjų tėvų sutiko, kad skiepiai apsaugo jų vaikus nuo infekcinių ligų, tačiau išreiškė susirūpinimą dėl vakcinų saugumo [5]. O dažniausia neskiepijimo priežastimi nurodė šalutinių reakcijų baimę. Tėvams kilo abejonų dėl vakcinų patikimumo ir saugumo. Imunizacijos paslaugų prieinamumo situaciją respondentai vertino palankiai. Tačiau respondentų lytis, išsilavinimas ir gaunamos šeimos mėnesio pajamos buvo statistiškai reikšmingos tirtųjų žinioms apie vakcinaciją. O asmenys, atsisakę skiepyti savo vaikus valstybės kompensuojamomis vakcinomis, pasižymėjo prastesnėmis žiniomis ir požiūriu į imunizaciją, be to, prasčiau vertino imunizacijos paslaugų prieinamumą. Iš tyrimo rezultatų galima daryti prielaidą, jog asmenys, kurių požiūris į vakcinas nebuvo palankus, dažniau rinkosi vaikus leisti į privačias ugdymo įstaigas. Tokie rezultatai sutampa su Kalifornijoje (JAV) atliktais 4 metų stebėjimais privačiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose, o tai leidžia patvirtinti hipotezę, jog vaikai, lankantys privačias ikimokyklinio

ugdymo įstaigas, yra skiepijami rečiau nei lankantys valstybines [6]. Tiriamiesiems mažiausiai žinoma B tipo *Haemophilus influenzae* infekcijos vakcina Lietuvoje pradėta kompensuoti tik 2018 m., taigi tikėtina, kad dėl to dalis tėvų neįvardijo žinantys šią vakciną. O parotitas šnekamojoje kalboje dažnai vadinamas kiaulyte, todėl medicininis pavadinimas galėjo suklaidinti respondentus. Dauguma apklaustųjų teigė nežinantys skiepavimo tvarkaraščio, o iš teigiančių, kad jį žino, pusė negalėjo įvardyti nė vieno skiepavimo laiko. Taigi, kaip ir struktūrizuotos anketos autorės A. Negussie atliktame tyrime, dauguma apklaustųjų negalėjo įvardyti skiepavimo tvarkaraščio. Tačiau galima daryti prielaidą, kad tiek Lietuvoje, tiek Etiopijoje respondentams geriausiai buvo žinoma tymų vakcina. Per tyrimą pastebėta, jog yra reikšmingų sąsajų tarp respondentų lyties ir gaunamų šeimos pajamų ir skiepavimo šalutinių reakcijų žinojimo. Be to, pastebėta, jog moterys apskritai turėjo statistiškai reikšmingai daugiau žinių apie imunizaciją negu vyrai ir imunizacijos paslaugų prieinamumą vertino palankiau. Tyrimas taip pat patvirtino Malaizijoje surinktus duomenis, jog išsilavinimas yra statistiškai reikšmingas veiksnys analizuojant respondentų žinias apie imunizaciją [7]. Negana to, išsilavinimas turėjo statistiškai reikšmingos įtakos tėvų požiūriui į vakcinaciją ir net imunizacijos paslaugų prieinamumo vertinimui. Šeimos pajamos taip pat buvo svarbus veiksnys analizuojant respondentų žinias ir vakcinacijos paslaugų prieinamumo vertinimą. Tyrimas atskleidė, kad asmenys, atsisakantys skiepyti savo vaikus valstybės kompensuojamomis vakcinomis, pasižymėjo prastesnėmis žiniomis apie imunizaciją, nepalankiu požiūriu į vakcinas ir imunizacijos paslaugas vertino kaip sunkiau prieinamas nei asmenys, kurie buvo paskiepiję savo vaikus visomis valstybės kompensuojamomis vakcinomis.

Išvados

1. Nors didžioji dalis tėvų renkasi skiepyti vaikus visomis valstybės kompensuojamomis vakcinomis, tiek statistika, tiek per tyrimą surinkti duomenys patvirtina vakcinacijos aprėpčių mažėjimą. Dažniausia vaikų nevakcinavimo priežastimi respondantai nurodo šalutinių reakcijų baimę. Todėl ateityje derėtų ieškoti būdų pasitikėjimui sustiprinti ir vakcinacijos aprėpčiai padidinti.
2. Lyginant vaikus skiepiančių ir skiepų atsisakančių respondentų sociodemografines charakteristikas, pastebėta statistiškai reikšminga sąsaja tarp vaiko lankomo darželio tipo ir skiepavimo dažnio. Galima daryti prielaidą, jog asmenys, kurių požiūris į vakcinas nėra palankus, dažniau renkasi vaikus leisti į privačią ugdymo įstaigą, o tai yra pavojinga, nes, susidarius didesnėms nepaskiepytų vaikų populiacijoms, tai gali lemti infekcinių ligų protrūkius.
3. Įvertinus tėvų žinias ir požiūrį į imunizaciją, galima daryti prielaidą, kad požiūris yra palankesnis nei turimų žinių lygis. Taip pat tyrimas patvirtina, kad Kauno mieste ir rajone imunizacijos paslaugų prieinamumo situaciją respondantai vertina palankiai ir tai neturėtų daryti įtakos pasirinkimui atsisakyti skiepavimo. Respondentų lytis, išsilavinimas ir gaunamos pajamos statistinės įtakos skiepavimo dažniui neturėjo. Tačiau tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad asmenys, atsisakantys skiepyti savo vaikus valstybės kompensuojamomis vakcinomis, pasižymi prastesnėmis žiniomis apie imunizaciją, nepalankiu požiūriu į imunizaciją ir imunizacijos paslaugas vertina kaip sunkiau prieinamas negu asmenys, skiepijantys vaikus.

Literatūra

1. Galiza E. and Heath P. Immunization, *Medicine*, 2017: 45(10), 608–613.
2. Riaz A., Husain S., Yousafzai M. T., Nisar I., Shaheen F., Mahesar W., Dal S. M., Omer S. B., Zaidi S. and Ali A. Reasons for non-vaccination and incomplete vaccinations among children in Pakistan. *Elsevier*, 2018: 36, 5288–5293.
3. Negussie A., Kassahun W., Assegid S. and Hagan A. K. Factors associated with incomplete childhood immunization in Arbegona district, southern Ethiopia: a case – control study. *Public Health*, 2016: 16(27), 2–9. <https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-015-2678-1>

4. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2019 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. V-115 „Dėl Nacionalinės imunoprofilaktikos 2019–2023 metų programos patvirtinimo“, Vilnius, 2019. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/64b65e3023ca11e9bf1ef395f41d6fbc>
5. Edwards K. and Hackell J. Immunization Strategies and Practices. American Academy of Pediatrics, 2018: 79– 92.
6. Brennan J. M., Bednarczyk R. A., Richards J. L., Allen K. E., Warraich G. J., Omer S. B. (2016). Trends in Personal Belief Exemption Rates Among Alternative Private Schools: Waldorf, Montessori, and Holistic Kindergartens in California, 2000–2014. American journal of public health, 107 (1), 108–112.
7. Krishna D., Zulkefli Mohd N. A., Md, Said S. and Mahmud A. (2019). Sociodemographic and health care factors in determining immunization defaulters among preschool children in Petaling District, Selangor: a cross-sectional study in Malaysia. BMC public health, 19 (1), 1275.